

Bij voorrang worden in PANOPTICON publikaties uit eigen land gerecenseerd. Buitenlandse werken worden slechts besproken indien zij volgens insiders belangrijke publikaties zijn.

Boekbesprekingen geven enkel en alleen de visie van de recensent op het betrokken werk weer en worden dan ook persoonlijk ondertekend. Mocht een auteur het niet eens zijn met de bespreking van zijn werk, dat wordt hem de gelegenheid geboden hierop te reageren.

L. Dupont, *Beginselen van behoorlijke strafrechtsbedeling*. Bijdrage tot het grondslagenonderzoek van het strafrecht (Interuniversitaire reeks criminologie en strafrechtswetenschappen), Kluwer, Antwerpen – Gouda Quint B.V., Arnhem 1979, 237 pp.

Het Belgisch strafrecht bevindt zich thans in een belangrijke ontwikkelingsfase. Door een Koninklijk Besluit van 12 juli 1963 werd de heer Herman Bekaert, Ere-Procureur-generaal en thans Professor-Emeritus aan de Universiteit te Brussel, aangesteld tot Koninklijk Commissaris voor de hervorming van de strafrechtspleging. Deze opdracht, die ertoe moet leiden België een nieuw wetboek van strafvordering te bezorgen, is tot dusver nog steeds niet voltooid. Ondertussen werd door een Koninklijk Besluit van 6 april 1976 een Commissie voor de herziening van het Belgisch strafwetboek opgericht. Beide initiatieven strekken ertoe de beginselen die de grondslag vormen van een modern strafrechtelijk beleid vast te leggen en vervolgens bij wijze van een voorontwerp van wet voorstellen te formuleren tot een hervorming van het huidige strafrechtelijk systeem. Gezien in deze kontekst, is het werk van L. Dupont over de beginselen van behoorlijke strafrechtsbedeling niet alleen een zinvolle bedrijvigheid doch heeft bovendien een bijzondere actualiteitswaarde. Uitgangspunt en eindpunt van deze studie is immers, zoals de auteur zelf in zijn inleiding schrijft, de vraag in hoeverre de beginselen die thans ten grondslag liggen aan de Belgische strafrechtsbedeling nog een kritisch-normatieve betekenis hebben, m.a.w. in welke mate zij nog de rechtmatigheid van de hedendaagse en toekomstige strafrechtsbedrijvigheid in de hand kunnen werken en een regulatieve functie t.a.v. het strafrechtelijk overheidsbeleid kunnen uitoefenen.

De hedendaagse Belgische strafrechtsbedeling, stelt L. Dupont vast, berust thans nog wezenlijk op een aantal grondslagen die gelegd werden in de tweede helft van de 18de eeuw, om en bij de Franse revolutie en de Napoleontische tijd. Teneinde zich hiervan een duidelijk beeld te vormen en hun oorspronkelijke betekenis te vatten, onderzoekt L. Dupont dan ook in een eerste deel van zijn studie hoe in Frankrijk tijdens de tweede helft van de 18de eeuw het bestaande strafrechtssysteem systematisch door een aantal strafrechtstheorieën werd afgebroken, hoe uit de onvrede met het geldende strafrecht gevoed door allerlei geesteswetenschappelijke, politieke en economische factoren, tegen de achtergrond van het rationalistisch wetenschapsideaal, met een daaraan inherent mens- en maat-

schappijbeeld, een programma voor strafrechtshervorming werd uitgewerkt dat eigen criteria bevatte voor een (rechtens) behoorlijke strafrechtsbedeling. Hoe verscheiden deze diverse strafrechtstheorieën soms ook waren, wanneer het er om ging te bepalen welke gedragingen met welke straffen dienden beteugeld te worden en hoe de strafrechtspleging in al haar fasen precies diende te verlopen, toch kenden zij een 'klaarblijkelijke' eensgezindheid over een aantal fundamentele beginselen die, naar het oordeel van deze auteurs, de nieuwe strafrechtsbedeling zouden moeten normeren en die voor hen het criterium waren voor een behoorlijke strafrechtsbedeling. Deze beginselen, die nu nog de strafrechtelijke bedrijvigheid in België mede bepalen, en die in het werk van L. Dupont systematisch worden doorgelicht, waren: het legaliteitsbeginsel of het principe dat de gehele strafrechtsbedrijvigheid aan de wet moest gebonden zijn, het gelijkheidsbeginsel, het proportionaliteitsbeginsel dat een juiste verhouding tussen misdrijf en straf voorschreef, het personaliteitsbeginsel waardoor alleen de delinquent en geen derden door een straf zou mogen getroffen worden, het publiciteitsbeginsel als een waarborg voor de rechten van de verdediging en een middel tot gedragsbeïnvloeding, en het subsidiariteitsbeginsel, dat het oude adagium dat het opleggen van een straf een *ultimum remedium* moest zijn tot nieuw leven bracht.

De eensgezindheid van de verschillende auteurs die in aansluiting op het rationalistisch wetenschapsideaal bovengenoemde beginselen hebben naar voor gebracht, betekent echter nog niet dat deze auteurs deze beginselen eenduidig hebben geïnterpreteerd. Naargelang de ervaringsachtergrond van waaruit zij argumenteerden en vooral al naargelang de belangen die zij al dan niet bewust op het oog hadden, werden door deze auteurs andere accenten gelegd. L. Dupont toont dit duidelijk aan door ondermeer de strafrechtstheorie van G. F. Letrosne, parketmagistraat, te vergelijken met deze van de sociaal bewogen J. P. Marat. Bovendien wijst hij erop dat deze beginselen, die in de 18de eeuwse strafrechtstheorie als criteria voor een behoorlijke strafrechtsbedeling werden weerhouden, meestal een dubbele bodem hadden. Enerzijds golden zij als richtsnoeren voor een meer 'rechtmatig' strafrecht waardoor de mens als rechtssubject tegen een onrechtmatig, d.i. uitsluitend op macht berustend, overheidsoptreden zou beschermd worden. Anderzijds vertoonden deze rechtsbeginselen bij vele hervormingsgezinde auteurs ook een onmiskenbare 'pragmatische' keerzijde, namelijk de intentie om middels een efficiënter werkend en hanteerbaar strafrechtssysteem, een nieuwe vorm van maatschappelijke controle in het leven te roepen of om de bestaande maatschappelijke controle, thans uitgebreid over het overheidsoptreden zelf, te vergroten. Deze rechtmatigheids- en doelmatigheidsaspecten van de strafbeginselen vulden elkaar op een merkwaardige wijze aan, behalve wat de inhoud betreft die aan het gelijkheidsbeginsel werd gegeven. Met uitzondering van een J. P. Marat die duidelijk voor een realisatie van gelijkheid van levenskansen opteerde, betekende bij de meeste 18de eeuwse strafrechtstheoretici gelijkheid alleen rechtsgelijkheid. Als dusdanig waren de belangen die in de 18de eeuwse strafrechtstheorieën werden gearticuleerd dan ook geenszins exclusief universele belangen zoals door deze strafrechtstheoretici werd voorgehouden: het waren overwegend de belangen van een tot dusver onderdrukte maar mondig wordende nieuwe economische klasse: de 18de eeuwse burgerij die haar ontvoogding en een grotere greep op de maatschappelijke orde wilde verkrijgen. Deze particularistische, burgerlijk-liberale signatuur van de 18de eeuwse strafrechtsbeginselen trad, zoals L. Dupont in het tweede deel van zijn werk aantoonde,

in het volle daglicht bij de realisering van deze strafrechtstheoretische programma's in de liberale rechtsstaat van na de Franse revolutie.

Na te hebben aangetoond hoe en in welke mate de normatieve beginselen voor een behoorlijke strafrechtspleging in het nieuwe staatsrechtelijke kader konden gerealiseerd worden, onderzoekt L. Dupont in het tweede deel van zijn werk, welke beginselen in de verschillende codificaties van het strafrecht en het strafprocesrecht (1731, 1808, 1810, 1867) werden weerhouden, waarom dit gebeurde en in welke betekenis zij werden gerealiseerd. Hij komt tot het besluit dat de beginselen voor een behoorlijke strafrechtsbedeling die door de 18de eeuwse penalisten wezenlijk werden geconcipieerd als machtskritische en machtsbeperkende beginselen die als richtsnoeren golden voor een rechtvaardig strafrecht in een samenleving van vrije en gelijke burgers, in de liberale rechtsstaat op zeer selectieve wijze en vooral omwille van hun operationele waarde gerealiseerd werden. Door de aan de macht zijnde burgerij werd slechts weerhouden wat haar belangen kon dienen. Hierdoor verloren deze rechtsbeginselen grotendeels hun rechtskritische en machtsbeperkende dimensie.

In een derde en laatste deel tenslotte, onderzoekt L. Dupont wat er van deze rechtsbeginselen in het huidige systeem van rechtsbedeling geworden is en in welke mate zij nog kunnen aangewend worden als criteria ter beoordeling van het rechtmatigheidskarakter van het strafrecht binnen de nieuwe rechtspolitieke context van de sociale voorzorgstaat. Niettegenstaande het huidige strafrechtsbedrijf nog steeds gelegitimeerd wordt in termen van de 18de eeuwse rechtsbeginselen, stelt de auteur vast dat er van hun daadwerkelijke realisering dikwijls geen sprake meer is. De wildgroei van strafbaarheidsstellingen waarmee de overheid in de sociale rechtsstaat op allerlei gebied haar beleid wenst af te dwingen, heeft niet alleen tot gevolg dat het subsidiariteitsbeginsel dat het strafrecht als een *ultimum remedium* vooropzet, totaal buiten werking wordt gesteld, doch brengt tevens de preventieve en rechtsbeschermende werking van het legaliteitsbeginsel, de rechtsgelijkheid, het publiciteitsbeginsel en het personaliteitsbeginsel in het gedrang. Ook in de (rechterlijke) straftoemeting zoals die momenteel in België wordt gepraktiseerd vindt de auteur een duidelijke discrepantie tussen de rechtsbeginselen waarmee de werking van het strafrechtssysteem wordt gelegitimeerd en de werkelijkheid. De tegenstellingen tussen norm en werkelijkheid en tussen de gepretendeerde en de effectieve werkingen van het strafrechtssysteem kunnen volgens L. Dupont dan ook alleen opgeheven worden middels een fundamentele hervorming van de Belgische strafrechtsbedeling. Naar het voorbeeld van de grote historische beweging die in de tweede helft van de 18de eeuw het bestaande strafrechtssysteem heeft bekritiseerd en de theoretische grondslagen heeft gelegd voor een nieuwe strafrechtsbedeling, zou deze hervorming niet mogen blijven stilstaan bij een herdefiniëring van strafbare feiten of een herziening van het strafrechtelijk sanctiepakket uitsluitend door een aantal rechtsdeskundigen. Wil men in het strafrecht de tegenstelling tussen normen en werkelijkheid opheffen, dan zal volgens L. Dupont net zoals in de 18de eeuw de strafrechtelijke hervormingsbeweging onlosmakelijk moeten verbonden zijn met een ruimere rechtspolitieke hervorming waarvan de kwaliteit zal bepaald worden door de mate waarin de justiciabelen daaraan kunnen participeren. Waar het volgens hem op aankomt is dat er een werkelijke samenwerking tot stand komt tussen de experts en de justiciabelen zodanig dat enerzijds de justiciabelen hun zienswijzen en standpunten ten aanzien van de strafrechtsbedeling en zijn hervor-

ming kunnen kenbaar maken, en anderzijds de experts ook informatie kunnen doorspelen naar de justiciabelen over de concrete werking en effecten van de strafrechtsbedeling, zodanig dat deze laatsten vakkundig geïnformeerd, op hun beurt weer het onderzoek en de hervormingsplannen van de deskundigen kunnen richten.

Het werk van L. Dupont heeft onbetwistbaar een hoge wetenschappelijke waarde als juridische studie over de grondslagen van het hedendaagse strafrecht. Vooral in het derde deel van zijn studie geeft L. Dupont blijk van zijn grondige kennis en doorzicht in de feitelijke werking van het Belgisch strafrechtssysteem dat thans aan kritiek blootstaat. Zijn kritische analyse van de huidige tegenstelling tussen de gepretendeerde en de effectieve werking van het strafrechtssysteem en zijn duidelijke stellingname om de thans aan gang zijnde strafrechtshervorming in een ruimere rechtspolitiek kader te doen plaatsvinden, waarbij ook de justiciabelen inspraak moeten hebben, zijn elementen waaraan voortaan geen enkele grondige hervorming van het strafrecht kan voorbijgaan. Als historische studie daarentegen beantwoordt het werk van L. Dupont niet helemaal aan de verwachtingen. Voor zijn historische uiteenzetting, die dan toch twee derden van het werk bedraagt, werden immers, zonder dat hiervoor enige wetenschappelijke verantwoording kan gevonden worden, slechts een beperkt aantal van de beschikbare bronnen aangewend. Dit leidt dan ook in bepaalde gevallen tot onverantwoorde generalizeringen of eenzijdige interpretaties. Enkele voorbeelden hiervan mogen volstaan:

1. Voor het beschrijven van het tijdens de 18de eeuw in Frankrijk geldende strafrecht doet L. Dupont hoofdzakelijk beroep op de meestal pamfletische en als dusdanig eenzijdig opgestelde geschriften van de 18de eeuwse strafrechtshervormers. Zo komt hij ertoe de indruk te wekken dat in het 18de eeuwse Frankrijk de doodstraf als het ware schering en inslag was ook voor een aantal minder zware delicten zoals godslastering, huisdiefstal, braak enz. ... Recente historische studies over het 18de eeuwse strafrecht in Frankrijk bewijzen het tegendeel.

2. Bij de behandeling van de 18de eeuwse strafrechtstheorieën worden behalve Beccaria alleen Franse strafrechtstheoretici bestudeerd. De beweging tot hervorming van het bestaande strafrecht was echter geen louter Frans maar een Europees verschijnsel, en Beccaria was bepaald niet de enige Italiaanse 'criminalist' die in die tijd van zich deed spreken. In de tweede helft van de 18de eeuw kende Italië een grote opbloei van de strafrechtswetenschap, waarvan de invloed een onmiskenbaar transalpijns karakter aannam. Penalisten zoals Romagnosi, Pagano, Cremani, De Soria, Renazzi en Filangieri bleven ook ten noorden van de Alpen niet ongelezen. Uit de werken van de Franse strafrechtstheoretici zelf blijkt trouwens duidelijk dat zij sterk werden beïnvloed door deze geschriften en wat in andere landen (Oostenrijk, Duitsland, Engeland, Toscanië) geschreven en gerealiseerd werd.

3. Voor de bestudering van de codificatie van het strafrecht in 1791 werd alleen het *Rapport sur le projet du Code pénal* dat op 22 en 23 mei 1791 voor de Constituante werd uitgebracht door Michel Lepeletier Saint Fargeau gebruikt. De verslagen over de besprekingen van het ontwerp in de Constituante te vinden in de *Archives parlementaires de France* en de *Moniteur* en de commentaren op het strafwetboek zoals van Merlin en Bexon, werden daarentegen, zonder dat hiervoor enige verantwoording kan gevonden worden, niet geraadpleegd. Nochtans zijn ook aldaar belangrijke aanwijzingen te vinden over de grondslagen van dit straf-

wetboek. Hetzelfde kan trouwens gezegd worden over de bespreking van de codificatie in 1867. Ook hier werd geen gebruik gemaakt van bewaard gebleven parlementaire besprekingen, latere commentaren om maar niet te spreken van archiefstukken zoals de notulen van de Commissie voor de hervorming van het strafrecht. 4. Aan de feitelijke toepassing van de verschillende strafwetboeken in de loop van de 19de eeuw wordt geen aandacht besteed.

Niettegenstaande deze leemten blijft het werk van L. Dupont evenwel ook op historisch gebied een belangrijke eerste verkenning van een terrein waarvan een nadere bestudering gewenst is.

J. Monballyu

B. Bulthé en M. Remouchamps, *De verkrachting en het slachtoffer*, Brussel, Etablissements Emile Bruylant NV, 1979, 204 pp.

Met de titel wijzen de onderzoekers erop dat ze met deze publicatie aansluiting zoeken bij twee actuele stromingen, die de laatste jaren nogal wat discussiestof opleveren in de criminologie. Via de studie van de verkrachting mengt men zich in het (feministisch) debat over de relatie vrouw-criminaliteit. Doordat hierbij de nadruk komt te liggen op de slachtofferrol beweegt men zich evenzeer binnen de victimologie, die zich steeds nadrukkelijker als een aparte richting binnen de criminologie aandient. Daarenboven betreft het een onderzoek naar geweldsdelinquentie, een steeds druk besproken maar in ons land onderzoeksmatig verwaarloosd onderwerp. Er is dus meer dan één reden om hooggespannen verwachtingen bij de lezer op te roepen.

Achtereenvolgens worden de algemene problematiek, de ontwikkelingen van de juridische definiëring van de verkrachting (ook rechtsvergelijkend), de victimologische en daarna de psychologische benadering van de verkrachting uiteengezet. Hierop volgt de analyse van 400 gevallen met algemene besluiten. In bijlage geeft men onder de titel 'modus operandi' een korte beschrijving van de bestudeerde gevallen van verkrachting.

In hoofdstuk I wordt de problematiek omschreven aan de hand van een drietal probleemfacetten, nl. de maatschappelijke positie van de vrouw, de relativiteit van de informatie uit de criminele statistiek en het probleem van de aangifte van verkrachting. De schrijvers beperken zich tot uiterst summiere indicaties. Er wordt weinig werk gemaakt om de aktualiteitswaarde en de aanpak van dit onderwerp in feministische middens in beeld te brengen. Terwijl aangifte en verbaliseringsbereidheid in recente 'victim studies' als een uiterst belangrijke kernproblematiek worden behandeld, volstaan de auteurs hier met de opsomming van een aantal mogelijk beïnvloedende factoren, zonder dat daaruit de nodige kritische conclusies worden getrokken naar het eigen werk toe.

In hoofdstuk II volgt de juridische benadering van de verkrachting, die als een valabele autonome analyse het gebrek vertoont van niet verbonden te worden met de andere onderdelen van het werk. De victimologische benadering in hoofdstuk III blijft helemaal zitten in de etiologische vraagstelling, waarbij een interactionistische analyse als ideaal wordt gesteld.